

סולידריות כאסטרטגיה פוליטית

:: נדב פרץ

המאבק הנוכחי - מעבר לעובדה שהוא כמים חיים להלך שנמצא כבר 26 שנה במדבר - הוא מאבק סקטוריאלי באופן מובהק ומוצהר. זה המאבק של מעמד הביניים. מוביליו לא מתנכרים למאבק של המעמדות הנמוכים יותר, אבל הם באופן מוצהר מבדלים את המאבק הזה ממאבקים אחרים של אנשים שמצבם הסוציו-אקונומי טוב פחות. זעלולה להיות נקודת השבר של המאבק.

אחת השאלות המרכזיות שחוקרי מדינות רווחה שואלים את עצמם היא מדוע מדינות רווחה שונות זו מזו. למה בשבדיה יש דגש כל כך חזק על אוניברסליות, שנעדר ממדינות אחרות? למה בגרמניה מדינת הרווחה היא כל-כך מפולחת ומעניקה שירותים שונים לשכבות שונות? למה בארה"ב הטבות למי שאיננו עני מרוד נחשבות לחילול הקודש?

לשאלה הזו, כמו לכל שאלה במדעי החברה, יש מגוון רב של תשובות. אבל אחת התשובות המשכנעות והמקובלות ביותר היא העמדה של גישת "משאבי הכוח".

הגישה הזו פותחת בהצבעה על העובדה שהתחזית של מרקס - לפיה הפרולטריון יהפוך לרוב וישתלט על הדמוקרטיה הפרלמנטרית בכוח האצבע - פשוט לא התממשה. בשום שלב בהיסטוריה הפרולטריון במובנו הקלאסי - פועלי התעשייה - לא היווה יותר מ-50% מהאלקטורט. לכן, מה שהשפיע על עיצוב מדיניות הרווחה היה הבריתות הפוליטיות שכרת מעמד הפועלים. בגרמניה, ביסמארק יסד דפוס של "הפרד ומשול" - הטבות שונות לכל סקטור וסקטור שגרמו לסקטורים השונים להיאבק זה בזה על הטבות במקום להתאחד כדי לדרוש הטבות מאוחדות, דפוס שנותר על כנו גם היום, אחרי יותר ממאה שנים. בארצות הברית, מעמד הפועלים לא הצליח לכרות שום ברית משמעותית שתעזור לו לאיים על השלטון - ונשאר חסר הטבות כמעט לחלוטין. בשבדיה

לעומת זאת מעמד הפועלים הצליח לכרות שתי בריתות משמעותיות מאוד - בהתחלה עם האיכרים העצמאיים, ואחרי ששיעור החקלאים באוכלוסייה ירד, עם מעמד הביניים.

הברית הזו היא שגרמה להקמתה של מדינת רווחה אוניברסליסטית, שמעניקה הטבות נדיבות וזהות לכל שכבות העם. החינוך, הבריאות, הדיור - כל אלה ניתנו לכולם, גם למעמד הביניים וגם למעמד הפועלים. הם ניתנו באיכות טובה, שסיפקה את רצונם של מעמד הביניים, ובמחיר נמוך, שאפשר למעמד הפועלים להגיע אליהם.

האופי הזה של מדינת הרווחה חיזק את הברית הפוליטית הזו, משום שלרוב המכריע של הציבור היה אינטרס מושקע במדינת הרווחה. כשכולם כאחד נפגעים מקיצוצים כולם מתנגדים לקיצוצים. האפשרות של משחק "הפרד ומשול" - אקצץ לחרדים כדי שהקיצוצים יישמחו, ובתגובה הממשלה הבאה תקצץ לקיצוצים כדי שהחרדים יישמחו - היא מאוד מוגבלת במציאות כזו, מכיוון שכל קיצוץ פוגע בכולם ולכן נתקל בהתנגדות גורפת. זו הסיבה, לפי גישת משאבי הכוח, לכך שמדינת הרווחה הסקנדינבית שרדה בצורה הרבה יותר מקיפה מכל מדינת רווחה אחרת.

המקרה הישראלי

ישראל לא הוקמה כמדינת רווחה אוניברסליסטית וברוב המכריע של שנותיה לא תפקדה ככזו. בשני העשורים הראשונים לקיומה של המדינה הוקמה כאן מדינת רווחה נרחבת ונדיבה יחסית - אבל לא מדינת רווחה אוניברסליסטית. הוקמה כאן מדינת רווחה שנתנה הטבות דיפרנציאליות לקבוצות חברתיות שונות במידה רבה של דמיון למודל הגרמני.

תחום הדיור הוא התחום הבווער סרגע אז משם ניקח את הדוגמא: בעשור הראשון לקיומה של מדינת ישראל שאלת הדיור הייתה השאלה הבערת על הפרק. ואכן, המדינה התערבה באופן

למה בשבדיה יש דגש כל כך חזק על אוניברסליות, שנעדר ממדינות אחרות? למה בגרמניה מדינת הרווחה היא כל-כך מפולחת ומעניקה שירותים שונים לשכבות שונות? למה בארה"ב הטבות למי שאיננו עני מרוד נחשבות לחילול הקודש?

האשכנזים במרכז קיבלו

משכנתאות מסובסדות

בנדיבות שאפשרו להם

לקנות דירות טובות

ואיכותיות. עבור תושבי

המעברות ניבנו שיכונים במה

שלימים יהיו עירות הפיתוח.

ואילו הערבים - הם, כמובן,

לא קיבלו כלום

השלטון אמנם ניסה
בהתחלה להכיל את
מחאת הפנתרים השחורים
ולהמעיט בערכה - אולם
בעקבות המחאה הזו התחיל
מהלך ענק של הפיכת
מדינת הרווחה הישראלית
המפולחת למדינת רווחה
אוניברסליסטית אמתית

אחד, מהלך עולמי של נסיגת מדינת הרווחה ומצד שני, חשוב יותר, חוסר האמון והכעס של השכבות שהופקרו בידי מדינת ישראל בשנים הקודמות היה עמוק מכדי שתיקון כזה יספיק. בשנת 1977 המערך נזרק מהשלטון ואף על פי שזה לקח זמן מה החל הליכוד ליישם מדיניות חברתית ליברלית-שאריתית ולפרק את מדינת הרווחה האוניברסליסטית שזה מקרוב הוקמה. כמה שנים מאוחר יותר מפלגת העבודה הצטרפה למגמה זו בשמחה רבה.

מסקנות למאבק הנוכחי

בחזרה להיום - אם אנחנו רוצים ניו דיל (ראו למשל את ההפניה לנייר העמדה של יס"ד בגיליון זה), ניו דיל שיחזיק לעשורים, שישנה את דפוס התנהלותה של מדינת ישראל - הניו דיל הזה חייב לכלול את כל שכבות החברה. כן, הדרישה להתערבות ממשלתית בנושאי דיור היא מוצדקת מאין כמותה. כן, מחאת העגלות היא הכרח, לא היום אלא לפני עשור. כן, גם השכר של הרופאים צריך לעלות. אבל זו מחאה צרה וסקטוריאלית מדי. צריך לשים על השולחן גם את השאלות שמטרידות את מי שמרוויח פחות מהשכר החציוני במשק (בערך 6,000 ש"ח). כן, צריך לדבר גם על העלאת שכר המינימום. צריך לדבר על איום הממשלה להשיב לחיים את תכנית ויסקונסין. צריך לדבר על העלאת קצבאות הילדים והבטחת ההכנסה. כל הנושאים האלה חייבים להיות חלק מהמחאה כדי שהיא תצליח, גם אם יהיו כמה אנשים שפחות יאהבו את הכיוון הזה.

אקטיבי ונרחב כדי לתת מענה לבעיות הדיור של תושביה. אבל היא התערכה באופן שנתן פתרונות שונים באיכות שונה לקבוצות חברתיות שונות: האשכנזים במרכז קיבלו משכנתאות מסובסדות בנדיבות שאפשרו להם לקנות דירות טובות ואיכותיות. עבור תושבי המעברות ניבנו שיכונים במה שלימים יהיו עיירות הפיתוח. ואילו הערבים - הם, כמובן, לא קיבלו כלום. זה היה המצב כמעט בכל תחומי המדיניות - באופן מוצהר המדיניות הייתה שוויונית אך בפועל תוכננה מדיניות שונה עבור כל קבוצה חברתית.

האסטרטגיה הזו התפוצצה למדינת ישראל כפרצוף בשנת 1971 כשלכמה צעירים מזרחים במוסררה נמאס שמתייחסים אליהם כאל אזרחים סוג ב' והם הקימו את תנועת הפנתרים השחורים - תנועת המחאה החברתית המקיפה ביותר והמוצלחת ביותר שישראל ידעה מימיה. השלטון אמנם ניסה בהתחלה להכיל את המחאה ולהמעיט בערכה ("הם לא נחמדים") - אולם בעקבות המחאה הזו התחיל מהלך ענק של הפיכת מדינת הרווחה הישראלית המפולחת למדינת רווחה אוניברסליסטית אמתית.

הניסיון הזה נמשך שנים בודדות - המחמירים יאמרו חמש, המקלים יאמרו שמונה - וכלל שינויים מפליגים במדיניות הרווחה הישראלית. בין השאר נחקקו אז חוק ביטוח אבטלה, חוק הבטחת הכנסה, קצבאות הילדים הפכו לכמעט אוניברסליות ועוד ועוד.

אלא שגם הניסיון האדיר הזה היה בגדר מעט מדי ובעיקר מאוחר מדי. הוא פעל מול שתי מגמות שלא אפשרו לו לבוא לידי מיצוי: מצד

אם רוצים שהמחאה תצליח
צריך לשים על השולחן גם
את השאלות שמטרידות את
מי שמרוויח פחות מ-6,000
שי"ח בחודש. לדבר גם על
העלאת שכר המינימום,
על איום הממשלה להשיב
לחיים את תכנית ויסקונסין,
על העלאת קצבאות הילדים
והבטחת ההכנסה

נדב פרץ הוא
דוקטורנט
למדיניות חברתית
באוניברסיטה
העברית ומרצה
במכללת אשקלון
ובמכללת ספיר.
חבר קיבוץ רביבים.

nadav.perez@gmail.com